

Bartosz Wieczorek

"Teoria rekapitulacji Ireneusza z Lyonu w świetle starożytnych koncepcji na temat Adama", Tomasz Dekert, Kraków 2007 : [recenzja]

Studia Theologica Varsaviensia 46/1, 223-225

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tomasz Dekert, *Teoria rekapitulacji Ireneusza z Lyonu w świetle starożytnych koncepcji na temat Adama*, Kraków 2007.

Pierwsza od ponad półwiecza praca poświęcona wyłącznie koncepcji rekapitulacji Ireneusza z Lyonu, autorstwa młodego polskiego naukowca z Uniwersytetu Jagiellońskiego Tomasa Dekerta jest pracą oryginalną, ważną, uwzględniającą najnowszą literaturę przedmiotu i będzie stanowiła z pewnością niezbędny punkt odniesienia dla wszystkich badaczy nie tylko myśli biskupa z Lyonu, ale i uczonych zajmujących się wczesnochrześcijańską antropologią i soteriologią. Choć bowiem teologii św. Ireneusza poświęca się wiele uwagi (w Polsce badali ją znawcy tej miary co H. Pietras i W. Myszor), to książka Dekerta jest pierwszą monografią poświęconą teorii rekapitulacji od czasów prac E. Scharla (E. Scharl, *Der Rekapitulationsbegriff des heiligen Irenäus und seine Anwendung auf die Körperwelt*, 1940; E. Scharl, *Recapitulatio mundi. Der Rekapitulationsbegriff des heiligen Irenäus*, 1941).

Jedynym zastrzeżeniem, jakie można by wysunąć pod adresem pracy jest fakt, iż autor opiera się na tłumaczeniach polskich bądź angielskich pism Ireneusza, odnosząc je wprawdzie czasem do tekstu z *Patrologia graeca*. Widać jednak, iż autor doskonale panuje nad myślą Ireneusza i często konsultuje tłumaczenia z greckim oryginałem, sporo korzystając też z tekstów hebrajskich. Szkoda jednak, iż autor nie sięgnął do najnowszej literatury na temat myśli św. Ireneusza. (B. Mutschler, *Irenäus als johanneischer Theologe. Studien zur Schriftauslegung bei Irenäus von Lyon*, 2004; D. Wank e, *Das Kreuz Christi bei Irenäus von Lyon*, 2000) – nawet gdyby nie znalazł tam nic ważnego dla swoich badań, praca jego zyskałaby wtedy dodatkowy walor jako pełne i najnowsze dzieło na temat koncepcji rekapitulacji Ireneusza z Lyonu.

Zasadniczym celem pracy Dekerta jest *próba przyjrzenia się teorii rekapitulacji Ireneusza z Lyonu z zewnątrz, pod kątem jej ewentualnego zakotwiczenia w którejs z „ościenych” w stosunku do chrześcijaństwa koncepcji antropologicznych, a ściślej mówiąc, w którejs z mitologii pierwszego człowieka* (s. 10). Realizacja takiego zadania wymaga więc kompetencji zarówno teologicznych, jak i znajomości historii religii (Dekertowi najbliższe jest podejście fenomenologiczne). Podkreślić należy, iż połączenie takich punktów widzenia jest rzadkie i trudne, ale przynosi, jak w pracy Dekerta bardzo wartościowe wyniki – udaje się autorowi pokazać, iż teoria rekapitulacji Ireneusza zakotwiczona jest w żydowskiej koncepcji pierwszego człowieka Adama.

Na wstępie dokonuje Dekert analizy etymologiczno-semantycznej pojęcia rekapitulacji, ukazując tło historyczne dla tego terminu, zarówno w literaturze greckiej, biblijnej jak i patrystycznej. Znaczenie kluczowego terminu rekapitulacja (recapitulatio, anakephalaiosis) nie jest u biskupa Lyonu rozstrzygnięte os-

tatecznie. Sam Ireneusz nie stosował tego terminu jednoznacznie i raczej nie było to dla niego pojęcie techniczne. W grece można znaleźć kilka znaczeń tego terminu, ale najważniejsze dla rozważań nad myślą Ireneusza jest podkreślenie, iż dynamika zawarta w tym pojęciu zamyka się w *dwóch aspektach: całościowego streszczania (zawierania) oraz powtarzania* (s. 20). Jeżeli chodzi o obecność tego terminu w Starym Testamencie, to znajduje się on tylko w tłumaczeniu Teodocjana, w Nowym Testamencie zaś występuje dwa razy w *Corpus Paulinum* Rz 13, 9 i Ef 1, 10. Szczególnie drugi tekst będzie bardzo ważny dla myśli Ireneusza, ale Dekert podkreśla, iż nie można sprowadzać źródeł myśli Ireneusza tylko do tego fragmentu, gdyż jego koncepcja w wielu istotnych punktach wykracza poza tekst Ef 1, 10, czyli poza ideę powszechnej, ponownej jedności w Logosie. Nowe rozumienie pojęcia rekapitulacji pojawia się w Protoewangelii Jakuba i „Pedagogu” Klemensa Aleksandryjskiego, gdzie zaczyna oznaczać powtórzenie działania, ale nie w znaczeniu mowy czy myśli, jak było to w literaturze greckiej, ale odnośnie osób i zdarzeń.

Dopiero jednak dzięki wpływowi tradycji żydowskiej, zawierającej naukę o naturze pierwszego człowieka i jego związku z ludzkością i całym stworzeniem teoria rekapitulacji stała się u Ireneusza fundamentalną koncepcją soteriologiczną. Na marginesie można zapytać, czy aby na pewno nie należałoby mocniej szukać greckich źródeł myśli Ireneusza (o możliwej inspiracji platońskiej wspominali W. Myszor i J. Daniélou) – fakt, iż Ireneusz nie chciał uzgadniać myśli greckiej z chrześcijańską, zupełnie nie wystarcza, by stwierdzić, iż nie ma powodu przypuszczać, iż *zaczepnął swój pomysł od Ateńczyka* (s. 131). Wielu znaczących teologów chrześcijańskich zupełnie nieświadomie korzystało z bogactwa greckiej myśli, w tym antropologicznej. Szczególnie widać to w platońskiej i neoplatońskiej koncepcji człowieka jako mikrokosmosu, którą średniowieczni myśliciele posługiwali się dla wyrażenia nauki, iż w człowieku *per figuram* znajduje się wszystko, co jest w świecie. (M. Kurdziałek, *Średniowieczne doktryny o człowieku jako obrazie świata*, w: tenże, *Średniowiecze w poszukiwaniu równowagi między arystotelizmem a platonizmem*, 1996).

Dekert skupia się jednak na źródłach żydowskich i czyni to z dużą skrupulatnością. Po analizie hebrajskiego terminu oznaczającego pierwszego człowieka (Adama) dochodzi do wniosku, iż nie oznacza on imienia w naszym rozumieniu, ale raczej istotę opisywanej rzeczy. Termin ten oznaczałby więc wzorcową postać, człowieka *par excellence*. Ciekawe wątki na temat pierwszego człowieka znajduje Dekert w apokryficznej 2 Księdze Henocha i 3 Księdze Wyroczeni Sybilli, gdzie słowo „Adam” jest rozumiane jako akronim greckich liter oznaczających strony świata oraz w Testamencie Abrahama, gdzie Adam zostaje nazwany „pierworodnym stworzenia”. Dekert chce przez to pokazać

ideę ścisłego związku Adama z całością stworzenia (s. 92), co stało się fundamentem dla teorii rekapitulacji biskupa z Lyonu.

Działanie rekapitulacyjne Chrystusa ma w myśli Ireneusza dwa wymiary. Po pierwsze, Chrystus jako podmiot rekapitulacji zawiera w sobie człowieka, a dokładniej Adama. Wcielając się bowiem Chrystus stał się Adamem, w którym pierwotnie zawarty był cały rozwój ludzkości (s. 49). Mamy tu zatem, jak pisze Dekert pewną „czasową pętlę”: *Jeśli w Chrystusie wszyscy zrekapitulowani odzyskują to, co zagubili w Adamie, a Adam był na obraz Chrystusa, to znaczy, że pierwotny Adam zrekapitulował w sobie wszystkich, będąc w całości obrazem tego, który zrekapitulował ludzkość w zbawieniu* (s. 49). Po drugie wreszcie, Chrystus stając się Adamem powtarza to, co Adam uczynił, naprawiając jego błędy i biorąc na siebie ich skutki. Fundamentalnym wydarzeniem jest odwrócenie przez posłuszeństwo Chrystusa nieposłuszeństwa Adama – Chrystus wchodząc w sytuację, w której Adam okazał się nieposłuszny, idzie posłusznie za wolą Ojca. Szczególnym przypadkiem owego odwrócenia błędów Adama jest postawa Chrystusa wobec trzech kuszeń.

Rekapitulacja jest więc w teologii Ireneusza przede wszystkim kategorią chrystologiczną i soteriologiczną, charakteryzującą kulminacyjny moment w historii zbawienia, czyli Wcielenie. Chrystus dokonuje zbawienia rekapitulując, czyli zawierając w sobie Adama i powtarzając (uzdrawiając) czyny pierwszego człowieka. Koncepcja ta, aby móc wyjaśnić, na jakiej zasadzie relacja Chrystus-Adam odnosi się w sposób zbawczy do całej ludzkości musiała wesprzeć się, jak dowiódł Dekert na hebrajskiej nauce o pierwszym człowieku.

Bartosz Wieczorek

François-Xavier Durrwell, *La mort du Fils. Le mystère de Jésus et de l'homme*, Les Éditions du Cerf, Paris 2006, ss. 191.

Znany francuski teolog François-Xavier Durrwell – autor kilku teologicznych pozycji naukowych: *Liminaire à La Pâque du Christ, Mystère du salut; La Résurrection de Jésus mystère du salut; L'Esprit saint de Dieu; L'Eucharistie, sacrement pascal; Le Père. Dieu en son mystère* – wydał książkę *La mort du Fils. Le mystère de Jésus et de l'homme* (*Śmierć Syna, Tajemnica Jezusa i człowieka*), która zgodnie z jego intencjami ma się przyczynić do rozwoju teologii związanej z tajemnicą paschalną. Wszystkie strony tej publikacji stanowią apologię śmierci, która od zarania dziejów ciąży nad ludzkością jak kłątwa: ... *z drzewa poznania dobra i zła nie wolno ci jeść, bo gdy z niego spożyjesz, niechybnie umrzesz* (Rdz 2,17). Ale śmierć nie jest związana z kławą, bowiem